

Активне використання профілактичних можливостей категорій потенційних жертв кримінальних правопорушень потребує модернізації та розроблення нових тактичних прийомів, методичних схем щодо їх запобігання.

Список використаних джерел

1. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.
2. Чеханюк Л. В. Вдосконалення законодавства України щодо захисту жертв насильства у сім'ї. *Право України*. 2007. № 6. С. 119–125.
3. Корнякова Т. В., Соколенко О. Л., Юзіков Г. С. Віктимологічне моделювання у системі заходів забезпечення кримінологічної безпеки суспільства: монографія. Дніпропетровськ: Ліра, 2016. 219 с.

Дудоров Олександр Олександрович,

професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор

Задоя Костянтин Петрович,

професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент

ПРО СПРОБУ ПРИРІВНЯТИ КОРУПЦІЮ ДО ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ (НОТАТКИ НА ПОЛЯХ ЗАКОНОПРОЄКТУ)

Влітку минулого року НАЗК опублікувало звіт результатів 3-го національного опитування населення та представників бізнесу для комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні. За даними опитування населення, корупція посіла 3-тє місце (після високої вартості життя і воєнних дій) серед основних проблем, перелік яких пропонувався респондентам. За даними ж опитування представників бізнесу, корупція посіла 2-є місце (більше 70 % вітчизняних підприємців вважають її дуже серйозною проблемою) [1, с. 5]. За всієї значимості різноманітних аспектів протидії та запобігання корупції первинним (за логікою речей) є і повинен бути матеріальний

кримінальний закон, адже саме він спрямовує професійну діяльність правозастосувачів, описуючи, які соціально шкідливі акти поведінки з ознаками корупції заборонено, та визначаючи, які кримінально-правові наслідки мають наставати у випадках порушення тих чи інших заборон.

Чергову спробу поліпшити нормативне забезпечення протидії корупції уособлює проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо прирівняна карності корупційних кримінальних правопорушень до державної зради на період воєнного стану в Україні» (№ 9659 від 30.08.2023 року; далі – законопроект) [2], який передбачає доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК) новою ст. 111-3 під назвою «Вчинення корупційного кримінального правопорушення під час дії правового режиму воєнного стану». Ознайомлення з цим законопроектом і супровідними документами до нього дозволяє висловити такі міркування.

У пояснювальній записці необхідність прийняття законопроекту пояснюється тим, що корупція у період воєнного стану є надзвичайно деструктивним явищем. При цьому законопроект пропонує посилення кримінальної відповідальності лише за частину кримінальних правопорушень, віднесених приміткою статті 45 КК до числа корупційних, і тільки за умови, що такі кримінальні правопорушення вчинено особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище. Жодних пояснень такому вибіркового підходу (інакше кажучи, фрагментарності) у пояснювальній записці, на жаль, не наведено. Чому, наприклад, має бути посилена відповідальність за одержання неправомірної вигоди особами, які займають відповідальне або особливо відповідальне становище, але не відповідальність за надання таким особам неправомірної вигоди? У цьому сенсі підхід, втілений у чинних редакціях ст. 368 і ст. 369 КК, видається більш логічним. Чому, на думку розробників законопроекту, не повинна бути посилена відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення, вчинені військовими посадовими особами, що не належать до вищого офіцерського складу, тоді як за вчинене, наприклад, дізнавачем Національної поліції така відповідальність підлягає посиленню?

З іншого боку, розробники законопроекту, формулюючи ч. 2 ст. 111-3, в якій йдеться про нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, відтворюють помилку, допущену у КК. На перший погляд його ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» слугує відображенням ст. 17 Конвенції ООН проти корупції, однак описання кримінального

правопорушення в ст. 210 КК, на відміну від конвенційної норми, не вказує на мету одержання неправомірної вигоди для суб'єкта кримінального правопорушення, іншої фізичної або юридичної особи. Крім того, вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, може лише створювати передумови для розкрадання відповідним суб'єктом певного майна. Суспільна небезпека цього кримінального правопорушення, який немає підстав визнавати корупційним, визначається передусім посяганням на бюджетну систему в частині встановленого порядку виконання державного і місцевих бюджетів за видатками і кредитування з бюджету. Виходячи з того, що неправомірна вигода не є ні предметом, ні метою вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 210 КК, її слід виключити з примітки ст. 45 КК [3, с. 226–228]. З огляду на сказане, виокремлення у ст. 111-3 ч. 2 з відповідним змістом її диспозиції суперечить і назві цієї статті, пропонованої для включення до КК, і основній ідеї законопроекту – посилення кримінальної відповідальності за вчинення саме корупційних кримінальних правопорушень під час війни.

У пояснювальній записці зазначається, що корупційні кримінальні правопорушення у період воєнного стану повинні каратися надзвичайно суворо на рівні з державною зрадою, оскільки наслідки вчинення цих злочинів є аналогічними. Однак, по-перше, згідно зі ст. 111 КК державна зрада є злочином із формальним складом, відповідальність за який настає незалежно від наслідків. Частина корупційних кримінальних правопорушень (наприклад, передбачених статтями 368–369-2 КК) так само є кримінальними правопорушеннями з формальним складом. Тому не зовсім зрозуміло, що автори законопроекту розуміють під «аналогічними наслідками» у вказаному контексті. По-друге, теза авторів законопроекту про те, що у період воєнного стану корупційні кримінальні правопорушення повинні каратися так само, як і державна зрада, належним чином не аргументована. Чому, наприклад, корупційні кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану не повинні каратися більш суворо, ніж державна зрада? По-третє, у пояснювальній записці немає інформації про те, чи вивчалась розробниками законопроекту релевантна судова практика, і чи «сигналізує» вона про неоптимальність санкцій тих кримінально-правових заборон, «правонаступником» яких на час війни має стати нова ст. 111-3 КК. Без звернення до реалій і тенденцій правозастосування та їх ретельного аналізу відповідні міркування розробників законопроекту видаються такими, що носять умоглядний характер. Вважаємо, що потенціал чинного кримінального закону в аспекті караності корупційних кримінальних правопорушень не вичерпано.

Законопроект передбачає посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, вчинені під час воєнного стану, не у спосіб внесення змін до положень КК, які вже передбачають відповідальність за певні види корупційних кримінальних правопорушень (наприклад, зміни до ст. 191, 364, 368 КК), а у спосіб конструювання нового складу злочину.

По-перше, шлях вдосконалення КК (якщо в цьому, звісно, є потреба, в чому ми сумніваємось) у вигляді побудови особливо кваліфікованих складів існуючих злочинів, ознакою об'єктивної сторони яких є певний час («під час дії правового режиму воєнного стану»), видається більш оптимальним, бо він дозволяє «не ламати» систему Особливої частини КК на догоду кон'юнктурним політичним гаслам і брати до уваги вчення про об'єкт кримінального правопорушення (відповідні кримінально-правові заборони залишатимуться у «своїх» розділах Особливої частини КК). По-друге, законопроект не передбачає жодних змін до Загальної частини КК. Виходить, що у випадку прийняття законопроекту як закону до осіб, засуджених за «звичайні» корупційні кримінальні правопорушення, як і раніше, зможе бути застосований жорсткий кримінально-правовий режим протидії корупції, який полягає у забороні або обмеженні застосування низки пільгових засобів (ст. 69, ч. 4 ст. 74, ч. 4 ст. 86 КК тощо), а до осіб, засуджених за злочин, передбачений ст. 111-3 КК, відповідні сприятливі правові наслідки цілком можуть наставати. На нашу думку, це відверто суперечить цілями, які автори законопроекту декларують у пояснювальній записці.

Законопроект містить низку техніко-юридичних недоліків.

По-перше, законопроект послідовно оперує зворотом «особа, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище», з чого буквально випливає, що йдеться про осіб, які займають два становища одночасно. Якщо конкретизований перелік осіб, які займають таке «подвійне» становище (п. 1 примітки ст. 111-3), сформульований лише для потреб застосування цієї нової статті (а таке випливає із положень законопроекту), то вказаної «подвійності» цілком можна уникнути. При цьому більш логічним із погляду диференціації кримінальної відповідальності за скоєне вважаємо втілений у чинному кримінальному законі підхід, у межах якого розрізняють осіб, які займають відповідальне, та осіб, які займають особливо відповідальне становище (наприклад, ст. 368 КК). По-друге, п. 3 примітки ст. 111-3, що пропонується законопроектом, фактично відтворює визначення поняття істотної шкоди, передбачене п. 3 примітки ст. 364 КК, п. 6 примітки ст. 111-3 – п. 4 примітки ст. 368-5 КК тощо. Навряд чи доречно дублювати відповідний нормативний матеріал (пункти п. 2–7 примітки ст. 111-3) – краще відіслати до відповідних положень наявних статей КК. По-третє, у законопроекті послідовно

використовується ознака «[вчинення діяння] під час дії правового режиму воєнного стану» при тому, що чинний кримінальний закон використовує ознаку «[вчинення діяння] в умовах воєнного стану» (наприклад, ч. 1 ст. 75, ч. 2 ст. 111, ч. 4 ст. 191 КК). У разі прийняття законопроекту як закону це неминуче породжуватиме питання, чи є ці ознаки тотожними або відмінними за своїм змістом. Відповідно, термінологію законопроекту і КК у вказаній частині бажано уніфікувати. По-четверте, із не зовсім вдало викладеної ч. 2 ст. 111-3 незрозуміло, відповідатиме за передбачене цією нормою нецільове використання бюджетних коштів будь-яка службова особа чи лише та, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище.

Таким чином, законопроект, потребуючи істотного доопрацювання, не може бути рекомендований для прийняття в першому читанні.

Список використаних джерел

1. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ: НАЗК, 2022. 86 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf (дата звернення: 20.10.2023).

2. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо прирівняна карності корупційних кримінальних правопорушень до державної зради на період воєнного стану в Україні» (проект вноситься народними депутатами України). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1951215> (дата звернення: 20.10.2023).

3. Дудоров О.О., Коломєць Т.О., Кушнір С.М., Макаренков О.Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи концептуалізації антикорупційної реформи в Україні: колективна монографія. Запоріжжя, 2019. 476 с.

Євдокімова Олена Володимирівна,
доцент кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ

Формування системи покарань, яка передбачена у Кримінальному кодексі України (далі – КК) та є одним з важливих інститутів кримінального права, багато у чому залежить від політичних, економічних, соціальних процесів та змін, що